

Болтянська Л.О., Андреева Л.О., Лисак О.І.

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

**Болтянська Л.О.,
Андрєєва Л.О.,
Лисак О.І.**

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

**Херсон
ОЛДІ-ПЛЮС
2015**

УДК 65
ББК 65.29
Б 796

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України,
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(Лист № 1/11-11003 від 15.07.2014 р.)*

Рецензенти:

Гончаров В.М. – д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства і управління трудовими ресурсами Луганського національного аграрного університету, заслужений діяч науки і техніки України;

Черевко Г.В. – д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємств Львівського національного аграрного університету;

Волощук К.Б. – д.е.н., завідувач кафедри економіки підприємств і соціально-трудових відносин Подільського державного аграрно-технічного університету.

Болтянська Л.О., Андрєєва Л.О., Лисак О.І.

Б 796 Економіка підприємства: навчальний посібник / Л.О. Болтянська, Л.О. Андрєєва, О.І. Лисак. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 668 с.

ISBN 978-966-289-064-8

Даний навчальний продукт рекомендується для використання у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації для студентів економічних спеціальностей всіх форм навчання. Структура даного навчального посібника побудована відповідно до типової програми курсу «Економіка підприємства» і спирається на вимоги державного освітнього стандарту України.

Для поглибленого засвоєння початкового матеріалу посібник вміщує значну кількість ілюстративного матеріалу, предметний покажчик та список рекомендованої літератури.

УДК 65
ББК 65.29

ISBN 978-966-289-064-8

© Болтянська Л.О., Андрєєва Л.О., Лисак О.І., 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	9
------------------------	---

РОЗДІЛ 1.

ПІДПРИЄМСТВО В СИСТЕМІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

ТЕМА 1. ТЕОРІЇ ТА МОДЕЛІ ПІДПРИЄМСТВ (Андрєєва Л.О.)	12
1.1 Підприємство як економічний суб'єкт	12
1.2 Функції підприємства	17
1.3 Еволюція наукових теорій економіки підприємства та їх загальна характеристика	19
ТЕМА 2. ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА (Андрєєва Л.О.)	26
2.1 Підприємництво як сучасна форма господарювання.....	26
2.2 Принципи здійснення, форми і моделі підприємницької діяльності	33
2.3 Соціально-економічна роль і значення підприємництва в структурі ринкової економіки	35
2.4 Мале підприємництво в ринковій економіці	41
ТЕМА 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ТА НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ (Андрєєва Л.О.)	52
3.1 Правові основи функціонування підприємств.....	52
3.2 Організаційно-правові форми підприємств	60
3.3 Головні види та напрями діяльності підприємств.....	85
ТЕМА 4. ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ (Андрєєва Л.О.)	93
4.1 Вплив зовнішнього середовища на діяльність підприємств	93
4.2 Макросередовище функціонування та його основні чинники	98
4.3 Ринкове середовище господарювання підприємств.....	103

РОЗДІЛ 2.

СТРУКТУРА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

ТЕМА 5. ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ (Андрєєва Л.О.)	116
5.1 Поняття і сутність системи управління підприємством	116
5.2 Функції управління підприємством.....	120
5.3 Методи управління діяльністю підприємства	123

5.4 Основи організації управління на підприємстві.....	126
ТЕМА 6. СТРУКТУРА ПІДПРИЄМСТВА (Андрєєва Л.О.).....	132
6.1 Виробнича структура підприємства	132
6.2 Виробнича і соціальна інфраструктура підприємства	137
6.3 Відтворення і розвиток виробничих та інфраструктурних об'єктів підприємства.....	148
ТЕМА 7. ОРГАНІЗАЦІЙНІ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ (Болтянська Л.О.).....	157
7.1 Характеристика організаційної структури управління підприємства.....	157
7.2 Основні типи організаційних структур управління	163
7.3 Основи проектування організаційних структур управління	178

РОЗДІЛ 3. РИНОК І ПРОДУКЦІЯ (ПОСЛУГИ)

ТЕМА 8. ХАРАКТЕРИСТИКА РИНКУ ПРОДУКЦІЇ (ПОСЛУГ) (Андрєєва Л.О.).....	185
8.1 Ринок: сутність, функції та структура.....	185
8.2 Сучасний ринок продукції (послуг) та конкуренція	191
8.3 Принципи поведінки суб'єктів господарювання на ринку.....	206
ТЕМА 9. ОЦІНКА ПОПИТУ ТА МАРКЕТИНГОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА (Андрєєва Л.О.).....	211
9.1 Оцінка попиту.....	211
9.2 Прогнозування попиту.....	213
9.3 Маркетингова діяльність	214
ТЕМА 10. ТОВАРНА ТА ЦІНОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА (Болтянська Л.О.).....	226
10.1 Сутність та складові товарної політики підприємств	226
10.2 Загальна характеристика цін, функції цін та їх види	231
10.3 Основні методи ціноутворення на продукцію	237
10.4 Сутність цілі та особливості формування цінової стратегії та цінової політики підприємств.....	248
ТЕМА 11. ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА (Андрєєва Л.О.).....	256
11.1 Планування: сутність, методи, принципи, види	256
11.2 Природа стратегічного планування	259

11.3	Сутність категорії «стратегічне планування»	261
11.4	Сучасні умови планування діяльності підприємств	263
ТЕМА 12. ВИРОБНИЧА ПРОГРАМА ПІДПРИЄМСТВА		
	<i>(Болтянська Л.О.)</i>	270
12.1	Сутність виробничої програми та її формування	270
12.2	Основні показники виробничої програми	273
12.3	Виробнича потужність та її роль у виробничій програмі	277
12.4	Ефективність використання виробничої потужності	279

РОЗДІЛ 4.

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ТЕМА 13. ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ПРОДУКТИВНІСТЬ, МОТИВАЦІЯ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ <i>(Лисак О.І.)</i>		
		285
13.1.	Поняття, класифікація і структура персоналу підприємства та інших суб'єктів господарювання	286
13.2	Визначення чисельності окремих категорій працівників	291
13.3	Продуктивність праці персоналу	297
13.4	Мотивація трудової діяльності працівників	305
13.5	Оплата праці: сутність, функції, державна політика і загальна організація	311
13.6	Форми і системи оплати праці робітників	319
ТЕМА 14. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ <i>(Лисак О.І.)</i>		
		331
14.1.	Сутнісна характеристика інтелектуальної власності	331
14.2.	Нематеріальні ресурси	334
14.3	Нематеріальні активи	339
ТЕМА 15. ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА		
	<i>(Болтянська Л.О.)</i>	350
15.1	Сутність, класифікація та структура основного капіталу	350
15.2	Види вартості основного капіталу	358
15.3	Спрацювання необоротних активів та форми його усунення	362
15.4	Амортизація основного капіталу	366
15.5	Система показників ефективності відтворення та використання основного капіталу підприємства	371
ТЕМА 16. ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ <i>(Болтянська Л.О.)</i>		
		381
16.1	Сутність і класифікація оборотного капіталу підприємства	381
16.2	Характеристика структури оборотного капіталу в процесі кругообігу	385

16.3 Визначення потреби в оборотному капіталі та джерела фінансування.....	387
16.4 Оцінка ефективності використання оборотного капіталу та шляхи прискорення його оборотності.....	394
ТЕМА 17. ІНВЕСТИЦІЇ (Лисак О.І.)	402
17.1 Сутність, структура та класифікація інвестицій.....	402
17.2 Джерела формування реальних інвестицій.....	409
17.3 Методичні підходи до оцінки ефективності реальних інвестицій.....	411
17.4 Сутність і форми фінансового інвестування.....	413
17.5 Методичні підходи до оцінки ефективності фінансового інвестування.....	418

РОЗДІЛ 5.

ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА

ТЕМА 18. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ (Лисак О.І.)	425
18.1. Загальна характеристика інноваційних процесів.....	425
18.2. Науково-технічний прогрес (поступ), його загальні та пріоритетні напрями.....	431
18.3 Методичні підходи до оцінки ефективності інновацій.....	438
ТЕМА 19. ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ПІДПРИЄМСТВА (Лисак О.І.)	448
19.1. Характеристика техніко-технологічної бази виробництва.....	448
19.2. Організаційно-економічне управління технічним розвитком підприємства.....	452
19.3 Лізинг як форма оновлення технічної бази виробництва (діяльності).....	457
ТЕМА 20. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ВИРОБНИЧА ЛОГІСТИКА (Лисак О.І.)	466
20.1 Матеріально-технічне забезпечення виробництва.....	466
20.2. Системний підхід до планування та організації матеріальних потоків на підприємстві.....	468
20.3 Управління логістичними операціями в процесі виробництва.....	471
ТЕМА 21. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА (Болтянська Л.О.)	479
21.1 Сутність, структура і принципи організації виробничого процесу.....	479
21.2 Типи і методи організації виробництва.....	486

21.3	Форми організації виробництва	492
ТЕМА 22. СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ (ПОСЛУГ)		
	<i>(Андрєєва Л.О.)</i>	501
22.1	Якість продукції (послуг) як економічна категорія. Показники та методи її оцінювання	501
22.2	Конкурентоспроможність продукції підприємства.....	506
22.3	Стандартизація та сертифікація продукції.....	513
22.4	Державний нагляд за якістю та внутрішньовиробничий технічний контроль	520

РОЗДІЛ 6.

ВИТРАТИ І РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ТЕМА 23. ВИТРАТИ НА ВИРОБНИЦТВО ТА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОДУКЦІЇ <i>(Болтянська Л.О.)</i>		
		531
23.1	Загальна характеристика витрат	531
23.2	Поняття собівартості продукції та її види.....	538
23.3	Кошторис витрат і калькуляція собівартості продукції.....	540
23.4	Планування та аналіз витрат на виробництво	548
ТЕМА 24. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА <i>(Болтянська Л.О.)</i>		
		561
24.1	Загальна характеристика фінансової діяльності підприємства	561
24.2	Фінансовий план та фінансова звітність підприємства	569
24.3	Сутність та різновиди доходу підприємства.....	573
24.4	Сутність, види, формування та розподіл прибутку підприємства.....	577
24.5	Система показників рентабельності діяльності підприємства	586
24.6	Оцінювання фінансового стану підприємства.....	590
ТЕМА 25. ІНТЕГРАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА <i>(Болтянська Л.О.)</i>		
		600
25.1	Сутнісна характеристика і вимірювання ефективності виробництва.....	600
25.2	Оцінка ефективності діяльності підприємств.....	604
25.3	Чинники підвищення ефективності виробництва	609
ТЕМА 26. ТРАНСФОРМАЦІЯ І РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ (ОРГАНІЗАЦІЙ) ТА ОБ'ЄДНАНЬ <i>(Лисак О.І.)</i> ..		
		618

26.1. Структурна перебудова економіки і трансформація підприємств (організацій), об'єднань.....	618
26.2. Практика здійснення та ефективність трансформації і реструктуризації суб'єктів господарювання.....	624
26.3. Санація (фінансове оздоровлення) господарюючих суб'єктів.....	627
26.4. Банкрутство і ліквідація підприємств (організацій).....	632
26.5. Методичні основи визначення ймовірності банкрутства.....	637
ТЕМА 27. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА АНТИКРИЗОВА ДІЯЛЬНІСТЬ (Лисак О.І.).....	
27.1. Економічна безпека підприємства: сутність і передумови формування.....	643
27.2. Методичні підходи до конструювання аналітичних показників оцінки рівня економічної безпеки підприємства.....	650
27.3. Управління економічною безпекою підприємства.....	652
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК.....	659
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	663

ПЕРЕДМОВА

Економіка є найбільшою сферою суспільних відносин і розглядається як сукупність відносин, що визначаються характером власності на засоби виробництва, як наукова дисципліна, що займається вивченням народного господарства, його галузей, окремих підприємств, а також окремих елементів виробництва.

Економіка підприємства як наука і учбовий курс є системою знань про закони, закономірності і правила використання на підприємстві певних, суворообмежених, ресурсів для випуску корисної продукції (робіт і послуг) і розподілу її серед споживача.

Економіка підприємства – це наука про ефективність виробництва, шляхи і методи досягнення підприємством найкращих результатів при найменших затратах.

Даний навчальний посібник призначений для студентів всіх економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації всіх форм навчання, в навчальних планах яких передбачено вивчення курсу «Економіка підприємства».

Предметом вивчення дисципліни «Економіка підприємства» є економічний механізм функціонування підприємства, формування та використання його ресурсного потенціалу з метою оптимізації економічних результатів діяльності.

Об'єктом вивчення економіки підприємства виступають дія економічних законів та закономірностей, що виникають і діють лише на підприємстві, виробничі відносини між суб'єктами господарювання, наявний потенціал та перспективні можливості діяльності підприємства.

Наука «Економіка підприємств» взаємодіє з технічними науками, використовує елементи, поняття і закони макроекономіки та політичної економії, економічної статистики. В результаті наукових досліджень визначені власні категорії та економічні принципи, що дають змогу здійснювати ретельний аналіз, систематизувати і оцінювати отримані результати. Є